

Children's Voices in Rural Planning and Development: Exploring their Abilities and Capacities for Active Participation

Mohana Shahmoradi¹ ✉, Tahmineh Ehsanifar²

1. (Corresponding Author) *Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture, Razi University, Kermanshah, Iran*

Email: shahmorade4468@gmail.com

2. *Department of Entrepreneurship, Faculty of Entrepreneurship, University of Tehran, Tehran, Iran*

Email: ehsanifar.tahin@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article History:

Received:

26 April 2025

Received in revised form:

2 August 2025

Accepted:

5 September 2025

Available online:

16 October 2025

Keywords:

Planning,
Facilitation,
Rural Children,
Participation.

ABSTRACT

Considering the importance of children's participation in planning and society, several plans and studies have been carried out to pay attention to children's rights and provide a basis for using their knowledge and views in planning. However, few studies have addressed rural children's capabilities and participation mechanisms. The present study used participation planning methods and techniques, such as social mapping, brainstorming, and individual and group interviews, to address rural children's capabilities and participation mechanisms during facilitation projects. To understand the abilities and capacities of rural children (6-12 years old) to participate in village planning. According to the research findings, high motivation, sense of belonging and neighborhood identity, sociability and social participation, commitment, responsibility, genius, and creativity are part of the latent potential and high capacity of rural children. Thus, empowering this group and attracting their participation during any program, in addition to having a significant role in the sustainability of the success of that program, is also very effective in instilling a culture of participation in society and realizing intergenerational learning so that each of the children can play a significant role in the rural development of their communities as small facilitators.

Citation: Shahmoradi, M., & Ehsanifar, T. (2025). Children's Voices in Rural Planning and Development: Exploring their Abilities and Capacities for Active Participation. *Journal of Rural Research*, 16 (3), 23-38.
<http://doi.org/10.22059/jrur.2024.368934.1890>

© The Author (s)

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

As an important part of society, children have the right to be actively involved in decisions that have an impact on their lives. The United Nations Convention on the Rights of the Child (UNNCRC) highlights the significance of children's participation, perspectives, and rights in planning and society. Studies and experiences from various projects also demonstrate that when rural children participate in different areas related to their environment, it significantly contributes to meeting their real needs, improving their well-being, and providing growth opportunities. Furthermore, when children actively participate, it facilitates experiential learning and empowers and motivates them to become active contributors to their communities. However, despite efforts to promote children's participation and incorporate their knowledge and perspectives into planning, such as creating child-friendly environments, these initiatives have been limited in number and often implemented temporarily without considering the long-term involvement of children. This study focuses on addressing the limited recognition of the needs and perspectives of rural children. The aim is to identify and analyze the capacities and abilities of children to participate in rural planning. This research seeks to bridge the gap in understanding children's capabilities, potential, and the effectiveness of their participation. The findings of this study serve as a foundation for amplifying the voices of rural children and initiating further discussions and actions in this area.

Methodology

The main goal of PRA in the study is to promote inclusive and sustainable development by ensuring that the voices and priorities of the community's rural children are heard and considered in decision-making processes. By engaging children, PRA fosters ownership, builds local capacity, and facilitates the development of context-specific solutions that are more likely to be successful and sustainable in the long term. Various participatory tools and techniques such as

group discussions, mapping exercises, seasonal calendars, transect walks, and brainstorming were used to collect data during the implementation of facilitation projects. In this study, the authors played the role of facilitators throughout the research process, actively involving rural children aged 6-12 years as participants in discussions and the implementation of various techniques. Thematic analysis was then used to extract the abilities and capacities of rural children to participate in rural planning. Participants and other relevant stakeholders reviewed the findings to ensure scientific accuracy.

Results and discussion

The study showed that rural children possess impressive competencies and capabilities, which enable them to actively and willingly participate in decision-making and planning processes about their communities. The findings emphasized the significance of intergenerational knowledge exchange, a strong sense of belonging and neighborhood identity, sociability, and active social participation as crucial abilities and capacities of rural children. These factors play a vital role in their meaningful involvement in shaping their communities.

This study will provide a theoretical framework for understanding the significance and benefits of involving children in rural planning and development, offering insights into both the practical outcomes and theoretical underpinnings. As mentioned in other studies, with children's participation in rural planning and development, intergenerational knowledge exchange, citizen participation, empowerment and resilience, intergenerational cooperation and sustainable development and intergenerational justice can be facilitated. In this regard, creating platforms such as children's associations by creating a sense of value in them and emphasizing the importance of their role in development can also lead to motivating them to participate actively. However, before using any mechanism, a necessary assessment of existing opportunities, facilities and capacities, institutions, infrastructures, and

costs should be done to find the most effective participatory mechanisms for rural children. Also, methodological considerations, such as appropriate methods for listening to children and ethical issues surrounding interviews with children, should be taken into account.

Conclusions

In conclusion, this article has emphasized the crucial role that rural children can play in decision-making processes concerning their communities. By recognizing their unique perspectives and involving them in participatory mechanisms, initiatives, and techniques, we can ensure that their needs are met and their voices are heard. Through their innovative ideas and fresh outlooks, rural children can contribute to more comprehensive and thoughtful rural planning initiatives, leading to sustainable development. Therefore, investing in rural children and their organizations is essential to empower them and build their soft skills. By doing this, we can generate significant results in enhancing development opportunities and social participation. Finally, it is essential to note that the participation of rural children must be meaningful, and their views and opinions must be considered without being altered for the benefit of adults.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

صدای کودکان در برنامه‌ریزی و توسعه روستایی: بررسی توانایی‌ها و ظرفیت‌های کودکان برای مشارکت فعال

مهنا شاهمرادی^۱ ✉، تهمنه احسانی^۲

۱- نویسنده مسئول، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: shahmorade4468@gmail.com

۲- گروه کارآفرینی، دانشکده کارآفرینی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: ehsanifar.tahin@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	به سبب اهمیت مشارکت کودکان در برنامه‌ریزی و اجتماع، طرح‌ها و مطالعات متعددی در جهت توجه به حقوق کودکان و فراهم‌سازی زمینه بهره‌گیری از دانش و دیدگاه آنان در برنامه‌ریزی‌ها صورت گرفته است، با این حال کمتر مطالعه‌ای به صورت مستقیم و جامع به توانمندی‌های کودکان روستایی و سازوکارهای مشارکت آنان پرداخته است. از این رو، این مطالعه به بررسی توانایی کودکان روستایی برای مشارکت فعال در فرآیندهای تصمیم‌گیری مؤثر بر زندگی آن‌ها می‌پردازد و بر اهمیت شناخت نیازها و دیدگاه‌های آن‌ها در برنامه‌ریزی روستایی تأکید می‌کند. در مطالعه حاضر سعی شد با استفاده از ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA)، شناختی از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های کودکان روستایی (۶-۱۲ ساله) برای مشارکت در برنامه‌ریزی‌های روستا به دست آید. داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل مضمون، استخراج گردید. تأیید دقت علمی داده‌ها و یافته‌های نهایی نیز با استفاده از بازبینی توسط صاحب‌نظران، صورت گرفت. پژوهش نشان داد که کودکان روستایی از شایستگی‌های قابل‌توجهی برای مشارکت در برنامه‌ریزی روستایی برخوردارند. حس تعلق و هویت محله‌ای، جامعه‌پذیری و مشارکت‌پذیری اجتماعی بخشی از ظرفیت نهفته و توانمندی بالای کودکان روستایی برای مشارکت فعال است. کودکان روستایی نقش حیاتی در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی دارند. با شناخت دیدگاه‌های منحصربه‌فرد آن‌ها و مشارکتشان در فرآیندهای مشارکتی، می‌توانیم اطمینان حاصل کنیم که نیازهایشان برآورده شده و صدایشان شنیده می‌شود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۱۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۸	
تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۷/۲۶	
واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی، تسهیل‌گری، کودکان روستایی، مشارکت.	

استناد: شاهمرادی، مهنا و احسانی فر، تهمنه. (۱۴۰۴). صدای کودکان در برنامه‌ریزی و توسعه روستایی: بررسی توانایی‌ها و ظرفیت‌های کودکان برای مشارکت فعال. *مجله پژوهش‌های روستایی*، ۱۶ (۳)، ۳۸-۳۳.

<http://doi.org/10.22059/jrur.2024.368934.1890>

مقدمه

کودکان به‌عنوان یکی از اقشار جامعه حق دارند نظرات و دیدگاه‌های خود در تمام زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی که زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بیان کنند (Derr, et al., 2018). مشارکت کودکان، توجه به دیدگاه‌ها و حقوق آنان در برنامه‌ریزی و اجتماع، توسط کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد (UNNCRC^۱) نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Stenberg & Fryk, 2021). با فراهم کردن زمینه مشارکت کودکان می‌توان این قدرت را به آنان داد تا به جامعه‌سازان آینده تبدیل شوند (Stenberg & Fryk, 2021). به‌نحوی که تعامل کودک و بزرگسالان در جامعه ضمن تسهیل یادگیری تجربی^۲ (Freeman, 2020)، می‌تواند شرایط گسترده‌ای را برای توانمندسازی، مشارکت فعالانه، و جذب میراث جامعه فراهم کند (طیبی و جهان‌آبادی، ۱۳۹۵). بنابراین مشارکت تا حد زیادی به هویت‌سازی آنان کمک می‌کند و «وابستگی مکانی» آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Derr, 2015; Wu & Cree, 2022).

نتایج مطالعات و تجارب طرح‌های اجرایی متعدد نیز حاکی از اهمیت مشارکت کودکان در زمینه‌های مختلف مرتبط با محیط پیرامون خود و تأثیر به‌سزای آن در پاسخگویی به نیازهای واقعی، بهبود معیشت و فرصت‌های رشد و توسعه فردی آنان از جمله افزایش مهارت‌های رهبری، شایستگی‌های اجتماعی و ایجاد آگاهی است (Khan & Lauzon, 2018; Percy-Smith, 2022; Puxley & Chapin, 2021). نقطه شروع مطالعات مرتبط با تحلیل جایگاه مشارکت کودکان در برنامه‌ریزی با بهره‌گیری از نردبان مشارکت شهروندان آرنشتاین (Arnstein, 1969) و نردبان مشارکت کودکان هارت (Hart, 1992) است. تا قبل از این مطالعات ظرفیت‌های مشارکتی کودکان، به‌شدت ناشناخته بود، بعدها با انتقاد نسبت به نردبان هارت و تأملات در مورد مدل کار مشارکتی با کودکان، به این نتیجه رسیدند که مهم‌تر از آنچه هر مدل ثابتی مانند «نردبان»، به نظر می‌رسد، ما باید درگیر فرآیندی بی‌پایان کار در بین نسل‌ها باشیم و کودکان را به‌عنوان شهروندان فعال و اعضای جامعه بپذیریم (Hart, 2008). نظریه آشیانه تحول^۳ نیز از تعامل مستقیم والدین و کودکان و مشارکت آنان در جامعه حمایت می‌کند. این نظریه بر نقش سه خُرده نظام و یا به‌اصطلاح «آشیانه» شامل محیط‌های فیزیکی و اجتماعی، آداب‌ورسوم و شیوه‌های مراقبت و تربیت کودک و روانشناسی مراقبان در یادگیری قواعد اجتماعی، عاطفی و فرهنگی اشاره دارد (Super & Harkness, 1986). به‌طور کلی سه جریان اصلی در تحقیقات موجود در زمینه مشارکت کودکان قابل‌ملاحظه می‌باشد. یک جریان به معنای واقعی مشارکت کودکان اشاره دارد و از حق کودکان برای مشارکت در ارزیابی برنامه‌ها، حمایت می‌کند (Hill, 2006; Hulshof, 2019; Turczyk, 2021). جریان دوم زمانی است که بزرگسالان آگاه، دیدگاه‌های کودکان را وارد فرآیند برنامه‌ریزی می‌کنند و بر برنامه‌ریزی تأثیر می‌گذارند (UNICEF, 2017). جریان سوم، مشارکت را در یک بافت اجتماعی مورد مطالعه قرار می‌دهد و بررسی می‌کند که برای تبدیل شدن مشارکت کودکان به یک فرآیند منظم چه چیزی لازم است و چه تغییراتی در سیستم مورد نیاز است تا مشارکت پایدار بماند؟ (Derr, 2015; Knowles-Yáñez, 2005; Mansfield et al., 2021; Stenberg & Fryk, 2021).

نقش مشارکت کودکان در از بین بردن نابرابری‌ها در رفاه ذهنی^۴ (SWB) و بهبود در رضایت از زندگی، به‌ویژه در میان جوامع محروم از نظر اقتصادی نیز مورد تأیید قرار گرفته است (Trivelli & Morel, 2021). در این بین کودکان

1. The United Nations Convention on the Rights of the Child

2. Learning by doing

3. Developmental niche theory

4. Subjective well-being

روستایی به سبب چالش‌ها و نابرابری‌های منحصربه‌فردی که با آن مواجه هستند، سطوح بالاتری از محرومیت را در مقایسه با هم‌تایان شهری خود تجربه می‌کنند (Bettenhausen et al., 2021; Child Poverty in Rural Areas, 2022). بنابراین لزوم توجه به کودکان در ارتقاء کیفیت سرمایه انسانی مناطق روستایی و حتی رهایی از فقر و دستیابی به توسعه پایدار، اجتناب‌ناپذیر است (Xu et al., 2022). در این راستا سازمان خواربار کشاورزی، برنامه اقدام جوانان روستایی (RYAP¹) را با هدف رسیدگی نظام‌مند به نیازها و دیدگاه‌های کودکان و جوانان روستایی آغاز کرده است (FAO COAG, 2020). همچنین طرح‌هایی مانند ایجاد محیط‌های دوستدار کودک (Whitzman, 2012; Horton et al., 2015; Knowles-Yáñez, 2005)، آموزش جوامع، توانمندسازی مادران، خانواده، محله و جامعه به‌منظور رفع نیازهای اساسی کودکان روستایی، فراهم کردن فضاهای بازی و رویکردهای برنامه‌ریزی مشارکتی به‌عنوان موضوعات اصلی برنامه‌ریزی در بافت روستایی، مورد تأکید قرار گرفته است (Cilliers & Cornelius, 2019). باین‌وجود چنین طرح‌هایی اندک بوده و اغلب به‌صورت مقطعی انجام‌شده‌اند (Stenberg & Fryk, 2021). از طرفی عمده تحقیقات انجام‌شده با تمرکز بر نقش کودکان شهری در برنامه‌ها انجام‌شده‌اند و دراین‌بین نیازها و صدای کودکان روستایی مغفول واقع شده است (Freeman, 2020). اندک مطالعات موجود نیز بیانگر از آن است که دیدگاه کودکان روستایی نسبت به شهروندی اغلب مبتنی بر خدمات اجتماعی و مشارکت مدنی است تا مشارکت سیاسی (Martin & Chiodo, 2007). مطالعات داخلی نیز با تمرکز بر مفاهیم و فرآیند مشارکت کودکان در ایجاد فضاهای شهری دوستدار کودک، الگویی برای فرایند مشارکت آن‌ها انجام‌شده‌اند (نوروزی و همکاران، ۲۰۲۳؛ حبیبی و همکاران، ۱۳۹۷). برخی از محققان همچون شاهزیدی و همکاران (۱۴۰۰) عملکرد کودکان را در فعالیتهای مشارکتی محیط‌زیستی، مورد واکاوی قرار داده‌اند. رضوی (۱۳۹۰) به معرفی شیوه ارزیابی مشارکتی در سکونتگاه‌های روستایی و بررسی و تحلیل تجارب موجود در این زمینه با میزان متفاوت مشارکت کودکان در بسترهای مختلف پرداخته است.

تجارب میدانی نگارندگان و سال‌ها کار پژوهشی در روستاها نیز حاکی از آن است که با وجود شایستگی‌ها، توانمندی‌ها، هوش و ذکاوت بالای کودکان روستایی، در عمل از فرآیندهای برنامه‌ریزی کنار گذاشته‌شده‌اند، به‌طوری‌که حتی در مجموع وظایف و مصوبات مربوط به دهیاران، هیچ اشاره‌ای به کودکان روستایی، وظایف دهیار و شورای اسلامی روستا نسبت به کودکان نشده است و دستورالعملی در ارتباط با مشارکت‌جویی این کودکان وجود ندارد (دشتبالی، ۱۳۹۲). این در حالی است که بر اساس نتایج هشتمین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، تعداد کودکان روستایی زیر ۱۴ سال در کشور حدود پنج میلیون نفر است که ۲۶/۹ درصد جمعیت روستاها را شامل می‌شوند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷). بنابراین در روستاها کودکان فراموش‌شده‌ای هستند که نه تنها حقوق آن‌ها شناخته‌شده نیست، بلکه در مقایسه با کودکان شهری از حداقل امکانات نیز محروم‌اند. از آنجایی که کودکان روستایی جانشینان آینده روستاها و دست‌اندرکاران توسعه روستایی هستند، بی‌مهری و کم‌توجهی به نیازها و خواسته‌های آنان و تشدید محرومیت‌ها، آسیب‌های جدی به نسل‌های آینده روستا تحمیل خواهد کرد. نکته قابل‌توجه آن است که علی‌رغم اینکه بسیاری از جوانان و نوجوانان روستایی علاقه‌مند به مهاجرت به شهرها هستند، کودکان روستایی همچون پدربزرگان و مادربزرگان خود حس تعلق بالایی به محیط روستا و زندگی روستایی دارند. بنابراین ارتباط عاطفی عمیق بین کودکان و روستا به آن‌ها کمک می‌کند، پس از تمرین و آموزش بتوانند در آینده روستاهای خود را بسازند (Xu et al., 2022). جامعه‌سازی در دوران کودکی یکی از مقرون به‌صرفه‌ترین راهبردهای سرمایه‌گذاری در توانمندسازی نیروی انسانی است، بنابراین پیش از اینکه این فرصت از دست برود، باید

به‌طورجدی مشارکت داوطلبانه و آگاهانه کودکان در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و پروژه‌های مختلف توسعه روستایی در دستور کار قرار گیرد. این مهم نیز جز از طریق کار با کودکان، ملاقات آنان و شنیدن صدای آنان به دست نخواهد آمد. ازاین‌رو، در مطالعه حاضر شناسایی و تحلیل ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کودکان برای مشارکت در برنامه‌ریزی‌های روستا مدنظر قرار گرفته است. با توجه به شکاف مطالعاتی در این زمینه و درک محدودی از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های بالقوه کودکان و اثربخشی مشارکت آنان، انتظار می‌رود نتایج مطالعه حاضر نقطه شروعی برای شنیده شدن صدای کودکان روستایی و مشارکت فعال آنان در برنامه‌ریزی‌ها به‌عنوان آینده‌سازان روستا باشد. همچنین این مطالعه بینش‌ها و نمونه‌هایی از شیوه‌های مشارکتی موفق را ارائه می‌دهد که می‌تواند توسط برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران برای مشارکت دادن کودکان و نوجوانان در برنامه‌ریزی و طراحی جوامع خود استفاده شود.

روش پژوهش

با توجه به ماهیت و هدف تحقیق و اثربخش بودن روش‌های مشارکتی در بین سایر روش‌های تحقیق، در پژوهش حاضر سعی شد با بهره‌گیری از روش برنامه‌ریزی مشارکتی و تکنیک‌های ارزیابی مشارکتی (PRA^۱)، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کودکان روستایی برای مشارکت در برنامه‌ریزی‌ها شناسایی گردد. استفاده از تکنیک‌های ارزیابی مشارکتی جوامع محلی را تشویق می‌کند تا نظرات، ایده‌ها و تجربیات خود را در مورد مشکلات و نیازهای محلی به اشتراک بگذارند. همچنین این رویکرد با فراهم کردن زمینه اشتراک‌گذاری اطلاعات، تجزیه و تحلیل آن‌ها و پیشنهاد راه‌حل و برنامه اقدام توسط اعضای جامعه محلی، ابزار قدرتمندی برای ارتقای توانمندسازی جامعه، تقویت دانش محلی و تسهیل مشارکت معنادار در طرح‌های توسعه روستایی است (Chambers, 1994; Jawa & Mohd, 2012). بر این اساس در زمینه‌های مختلفی از جمله مدیریت منابع طبیعی (Fischer, 2022; Rayesa et al., 2023)، توسعه کشاورزی (Fischer, 2022)، توسعه اشتغال پایدار روستایی (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸)، توانمندسازی اجتماعات محلی (حیدری و همکاران، ۱۴۰۳)؛ فقرزدایی و برنامه‌های اجتماعی مختلف (Horstink et al., 2023; Rayesa et al., 2023) استفاده شده است.

در این مطالعه به‌منظور گردآوری داده‌ها از تکنیک‌هایی همچون نقشه اجتماعی، طوفان اندیشه، قدم‌زنی عرضی، تفکیک فعالیت‌ها و مصاحبه‌های فردی و گروهی در طول اجرای پروژه‌های تسهیل‌گری استفاده شد. اگر چه کودکان هدف اصلی پروژه تسهیل‌گری نبودند، بااین‌حال حضور فعال آنان در نشست‌ها و انگیزه و علاقه‌مندی آنان، سبب توجه به دیدگاه‌ها و در نظر گرفتن توانمندی‌های کودکان روستایی برای مشارکت در اجرای برنامه‌ها شد. سطح اطلاعات بالا، دقت، ریزی‌نی و مشارکت فعال کودکان روستایی در ترسیم نقشه اجتماعی روستاها، به‌نحوی که کوچک‌ترین جزئیات را نیز مدنظر قرار داده و با ارائه دلیل و مدرک و بحث‌های فراوان سعی در تصحیح و تکمیل نقشه داشتند، نمونه‌ای از مشارکت کودکان روستایی در اجرای تکنیک‌ها است (پیوست ۱). بنابراین در طول پروژه سعی شد کودکان نیز مدنظر قرار گیرند و نظرات و دیدگاه‌های آنان شنیده شود. شایان‌ذکر است نگرانندگان در تمامی مراحل تحقیق به‌عنوان تسهیلگر ایفای نقش نموده و کودکان روستایی (۱۲-۶ ساله) به‌عنوان مشارکت‌جو در بحث‌ها و اجرای تکنیک‌ها شرکت کردند. در نهایت بر اساس مکالمات، مشاهدات و اطلاعات گردآوری‌شده از تکنیک‌های مشارکتی، توانمندی‌ها و ظرفیت‌های کودکان روستایی به‌منظور مشارکت در برنامه‌ریزی روستایی با استفاده از تکنیک تحلیل مضمون (TA^۲)، استخراج گردید.

1. Participatory Rural Appraisal

2. Thematic analysis

این تکنیک شامل شناسایی و بررسی الگوها، ایده‌ها یا مفاهیمی است که در طول گردآوری داده‌ها تکرار یا تأکید می‌شوند. استفاده از این تکنیک در پژوهش حاضر به محققان اجازه داد مضامین و الگوهایی را که در حین گردآوری داده‌ها پدید می‌آمدند، کشف و درک کنند و بینش‌هایی را در مورد معانی و تفاسیر اساسی در داده‌ها ارائه دهند (Clarke & Braun, 2013). برای این منظور از راهنمای شش مرحله‌ای (آشنایی با داده‌ها، استخراج مفاهیم، جستجوی مضامین، بررسی مضامین، تعریف مضامین فرعی و اصلی و نگارش و تحلیل نهایی) براون و کلارک (۲۰۰۶) بهره گرفته شد. تأیید دقت علمی داده‌ها و یافته‌های نهایی نیز با استفاده از بازبینی توسط صاحب‌نظران، صورت گرفت.

یافته‌ها

تجربه کار با کودکان بیانگر شایستگی‌ها و توانمندی‌های قابل توجه کودکان روستایی مورد مطالعه بود، به نحوی که ظرفیت لازم برای حضور و مشارکت آگاهانه و داوطلبانه در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مرتبط با جوامع خود را دارا می‌باشد. در جدول شماره (۱) برخی از مهم‌ترین توانمندی‌ها و ظرفیت‌های کودکان روستایی مورد مطالعه برای مشارکت خلاق و فعال در برنامه‌های مرتبط با توسعه روستایی ارائه شده است.

جدول ۱. توانمندی‌ها و ظرفیت‌های کودکان روستایی به منظور مشارکت در برنامه‌ریزی روستایی

مضامین اولیه	مفاهیم (کدهای اولیه)
یادگیری بین نسلی	کودکان می‌توانند بر آگاهی، رویکرد و رفتار همسالان، والدین و افراد جامعه محلی که با آن‌ها در ارتباط هستند، تأثیرگذار باشند.
	انتظار می‌رود با بالا بردن سطح آگاهی کودکان و افزایش تمایل آنان به مشارکت در برنامه‌ها و فعالیت‌های مربوط به روستای خود، والدین نیز ترغیب شده و میزان مشارکت آنان نیز افزایش یابد.
	آمادگی و توانایی کودکان برای انتقال، فرهنگ و آداب و رسوم محلی به نسل‌های بعدی
	ارتباط عاطفی قوی بین نوه‌ها (کودکان) و پدربزرگ و مادربزرگ‌ها (بزرگسالان) به عنوان انتقال‌دهنده دانش و معلومات بومی (دانش بومی)
حس تعلق و هویت محله‌ای	احساس تعلق خاطر نسبت به روستا و محله
	کودکان وابستگی عاطفی نزدیک‌تری به فرهنگ، سنت و محیط روستای خود دارند.
	دغدغه‌مندی بیشتر کودکان نسبت به محیط پیرامون خود در مقایسه با برخی از بزرگسالان
	علاقه‌مندی زیاد به محیط روستا
جامعه‌پذیری و مشارکت‌پذیری اجتماعی	احساس تعلق وابستگی به گروه‌های محلی و قومی (هویت قومی - محله‌ای)
	مشارکت در فعالیت‌ها، جلسات، مراسمات محلی و مناسبت‌های مذهبی - آیینی
	دارا بودن حس نوع‌دوستی و صمیمیت نسبت به هم‌محله‌ای‌های خود
	دارا بودن روحیه مشارکت، همیاری و همکاری بیشتر در مقایسه با برخی از کودکان شهری
تعهد و مسئولیت‌پذیری	توانایی کار جمعی با توجه به گروهی برگزار شدن بسیاری از مراسمات، آیین‌ها و بازی‌های روستایی
	احساس نیاز کودکان به مشارکت به سبب تأمین نیازهای روانی مانند: جلب توجه، مقبولیت گروهی و نیاز به وابستگی، تضاد، کنجکاوی و ماجراجویی
	نهادینه شدن زمینه‌های فرهنگی مانند: همیاری، تعاون و همکاری در بین کودکان روستایی
	عهده‌دار بودن مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی از همان کودکی مانند: مشارکت در کارهای کشاورزی و دام‌پروری
تعهد و مسئولیت‌پذیری	پذیرفتن نقش‌های گوناگون
	روحیه سخت‌کوشی و مسئولیت‌پذیری بالاتر نسبت به کودکان شهری
	پذیرش و پایبندی به هنجارها، قوانین و عرف جامعه روستایی توسط کودکان (مانند: رعایت حریم مزارع و مراتع توسط کودکانی که مسئولیت چوپانی و نگهداری از گله را بر عهده دارند)
	توانایی مدیریتی به سبب انجام مسئولیت‌های فردی و گروهی مختلف (به عنوان مثال دختر خردسال در بسیاری از مواقع مسئولیت مدیریت منزل و نگهداری از کودکان و نوزادان را بر عهده دارند)
تجربه زندگی در محیط روستایی زنده و مولد (تجربه زندگی واقعی و طبیعی) در مقایسه با کودکان شهری	

تجربه‌اندوزی	تجربه کار همراه با والدین و بزرگ‌ترها
	درک کامل از محیط زندگی و اتفاقات اطراف خود
	تجربه زیسته بالا در حوزه‌های گوناگون و متنوع زندگی در روستا
	حس کنجکاوی بالا در کودکان روستایی
نبوغ و خلاقیت	خلاقیت بالا
	مشاهده‌گری فعال
	پرسشگری
	حافظه قوی
	قوه تخیل
	ریزبینی و توجه به جزئیات
	هوش هیجانی بالاتر در برخی از کودکان روستایی نسبت به کودکان شهری
	تمرکز بالا
	احساس نیاز به دیده شدن و شنیده شدن
	روحیه امیدواری و نشاط برای آینده‌ای بهتر
انگیزش	مشغله ذهنی و کاری کمتر نسبت به بزرگسالان (اوقات فراغت بیشتر)
	مثبت‌اندیشی و آرمان‌گرایی بیشتر نسبت به بزرگسالان
	برای کودکان جنبه سرگرمی و لذت‌جویی از مشارکت در برنامه‌ها، پررنگ‌تر از جنبه‌های مادی است
	اشتیاق و علاقه‌مندی کودکان روستایی برای سهیم شدن در فعالیت‌های اجتماعی و ایفای نقش در برنامه‌ها
	آمادگی ذهنی (کودکان تشنه فراگیری هستند)
	آموزش‌پذیری بالا نسبت به بزرگسالان
	صداقت و سادگی
	وجود روحیه اتکابه‌نفس
	تأثیرپذیری بالا نسبت به بزرگسالان
	برخوردار از سواد فناوری بیشتر نسبت به برخی از بزرگسالان (کار با رایانه، تلفن هوشمند و ...)
سایر توانمندی‌های فردی و روان‌شناختی	ارتباط‌گیری بیشتر و بهتر و بیان دیدگاه‌های خود با افراد بیرونی به سبب توانایی صحبت با زبان مادری و زبان فارسی

در ادامه با تمرکز بر وجود ظرفیت نهفته و توانمندی‌های بالای کودکان روستایی، عاملیت و صدای کودکان در فرآیندهای تصمیم‌گیری در قالب پنج مضمون اصلی سازمان دهنده (شامل تبادل دانش بین نسلی، مشارکت شهروندی و عاملیت کودکان، توانمندسازی و تاب‌آوری، همکاری بین نسلی و توسعه پایدار و عدالت بین نسلی) مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در نهایت نیز بینش‌هایی در مورد ابتکارات عملی و سازوکارهای مشارکت کودکان ارائه شده است (شکل ۱).

تبادل دانش بین نسلی: یکی از منافع مثبت و پایدار توجه به کودکان و فراهم‌سازی زمینه مشارکت آنان در جوامع روستایی، تحقق یادگیری بین نسلی است. توجه به صدای کودکان در برنامه‌ریزی و توسعه روستایی، تبادل دانش بین نسلی را تسهیل می‌کند. این تبادل به نسل‌های مختلف اجازه می‌دهد تا از یکدیگر بیاموزند و شکاف‌های بین گروه‌های سنی را پر کنند. این تبادل دانش و یادگیری زمانی رخ می‌دهد که کودکان با والدین خود صحبت کرده و آنچه را که آموخته‌اند به اشتراک بگذارند. با توجه به اینکه کودکان روستایی ساعات بیشتری را در کنار پدر بزرگ و مادر بزرگان خود سپری می‌کنند، می‌توان از این فرصت برای تعامل نسل‌ها، انتقال تجربیات و آموخته‌های هر دو گروه استفاده کرد. کودکان معمولاً با دوستان والدین خود در مورد فعالیت‌هایی که داشته‌اند، در خانه صحبت می‌کنند، در صورتی که این گفت‌وگوها به سمت اهداف پیش‌بینی شده برنامه‌ها باشد و به صورت پیوسته و مستمر پیش برود، امکان تأثیرگذاری آن بر سایر گروه‌ها نیز بیشتر خواهد شد.

مشارکت شهروندی و عاملیت کودکان: زندگی در محیط طبیعی و بکر، تغذیه سالم و طبیعی و فعالیت بدنی بالای

کودکان روستایی در قیاس با کودکان شهری در تقویت نبوغ فکری و ذهنی این کودکان بی‌تأثیر نبوده است. این کودکان به سبب برخورداری از نبوغ، خلاقیت و هوش هیجانی بالا، به‌طور مشخصی متفاوت از نسل‌های گذشته فکر می‌کنند، بنابراین می‌توانند با تفکر و ایده‌های نو جدیدی که دارند، تغییرات مثبتی را پیش ببرند. از سویی دیگر مشارکت دادن کودکان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، می‌تواند آنان را به‌عنوان شهروندی فعال برای مشارکت در شکل‌دهی جوامع خود توانمند کند. این مشارکت به کودکان کمک می‌کند تا احساس تعلق، مالکیت و مسئولیت در قبال محیط خود را توسعه دهند. افزون بر آن، بزرگسالان نیز می‌توانند درک عمیق‌تری از دیدگاه‌ها، چالش‌ها و توانایی‌های کودکان به دست آورند و راغب خواهند شد تا از حاکمیت و احترام به حقوق انسانی کودکان حمایت کنند.

توانمندسازی و تاب‌آوری: هنگامی که کودکان فرصت ابراز عقاید و مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری دارند، احساس قدرت و اختیار را تجربه می‌کنند. تجربه این احساس، افزایش اعتمادبه‌نفس و توانمندسازی آنان را در زمینه‌های مختلف از جمله مهارت‌های کارگروهی و همکاری، مهارت‌های ارتباطی، تفکر انتقادی و تصمیم‌گیری را در پی خواهد داشت. این توانمندسازی می‌تواند تاب‌آوری و رفاه کلی آن‌ها را افزایش داده و به رشد فردی و اجتماعی آن‌ها کمک کند.

همکاری بین نسلی: هنگامی که کودکان به‌عنوان اعضای فعال جامعه در نظر گرفته می‌شوند، فرصت همکاری با بزرگسالان و مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری برای آنان فراهم خواهد شد. کودکان روستایی معمولاً علاوه بر درس خواندن، مسئولیت‌هایی همچون: نظافت منزل، کمک در تعلیف و چرای دام، کمک در برداشت محصول زراعی و باغی را بر عهده دارند. دختران کوچک روستایی نیز به مادر خود در پخت و پز و تمیزی منزل کمک می‌کنند و این فعالیت جزء وظایف روزمره آن‌ها محسوب می‌شود. نکته قابل‌توجه آن است که بیشتر کودکان این فعالیت‌ها را سرگرمی تلقی نموده و از انجام آن لذت می‌برند. بر این اساس کودکان روستایی از همان کودکی نظم و انضباط، مسئولیت‌پذیری و همکاری گروهی را می‌آموزند، به‌گونه‌ای که می‌توان در برنامه‌ها و پروژه‌های مختلف نیز عهده‌دار مسئولیت شده و به اجرای برنامه‌ها کمک نمایند. کودکان روستایی به سبب عهده‌دار بودن مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی (مانند: مشارکت در کارهای کشاورزی و دام‌پروری و انجام امورات منزل) از همان کودکی، مشارکت کردن و پذیرش مسئولیت را تمرین می‌کنند. این تمرین باعث تقویت احترام متقابل، همدلی و احساس مسئولیت مشترک برای رفاه جامعه می‌شود.

توسعه پایدار و عدالت بین نسلی: در قیاس با کودکان شهری که امروزه محیط زندگی‌شان محدود به آپارتمان‌ها و منازل مسکونی شده است، کودکان روستایی در محیط یک روستای زنده و مولد، به‌نوعی زندگی واقعی و طبیعی را تجربه می‌کنند. دست‌وپنجه نرم کردن با دشواری‌های روزمره در روستا، مشارکت در باغبانی و کشاورزی، همراهی در نگهداری و بهره‌برداری از حیوانات اهلی، مشارکت دائمی در مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی، همه و همه، ظرفیت‌ها و موقعیت‌هایی هستند که باعث می‌شوند تا کودکان تجربه زیسته قابل‌توجهی در حوزه‌های گوناگون کسب کنند. از این‌رو، مشارکت دادن آنان در فرآیندهای تصمیم‌گیری می‌تواند ضمن برآورده کردن نیازهای نسل فعلی و آینده به ایجاد نتایج پایدار کمک کند. علاوه بر این، درگیر کردن کودکان در سنین پایین آن‌ها را به مهارت‌ها و نگرش‌های عمیقی مجهز می‌کند که می‌تواند به مشارکت آینده آن‌ها در فرآیندهای تصمیم‌گیری کمک کند و مسیر توسعه پایدارتر و مشارکتی را تضمین نماید. از طرفی کودکان روستایی به سبب زندگی در روستا و طبیعت، احساس تعلق خاطر بیشتری نسبت به محیط زندگی و روستای خود داشته که این موضوع به‌نوبه یکی از مؤلفه‌های اصلی مشارکت‌پذیری آنان است. بنابراین مشارکت فعال آنان می‌تواند راه را برای اقدامات پایدارتر مانند حفاظت از محیط‌زیست و توسعه پایدار جامعه هموار کند. در این راستا می‌توان تکنیک‌های مشارکتی متنوعی را طراحی و اجرا کرد، برای نمونه از آنجایی که بسیاری از روستاییان سالخورده، سواد کافی برای خواندن و نوشتن ندارند، می‌توان پروژه‌های مشترکی را تعریف کرد، به‌عنوان مثال کودکان را

ترغیب کنیم، راه‌حل‌های محلی را برای حل یک مشکل خاص (مانند زیباسازی محیط روستا یا جمع‌آوری زباله‌ها) پیدا کنند، در این صورت کودکان تجارب بزرگ‌ترها و نظرات آن‌ها را می‌توانند ثبت و یادداشت کنند. به این ترتیب، افراد مسن هم اعتماد به نفس بیشتری برای شرکت در فعالیت‌ها را به دست خواهند آورد. همچنین توجه به حقوق کودکان و مشارکت دادن آنان در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی روستایی، می‌تواند پاسخگوی نیازهای روحی- روانی کودکان از جمله احساس نیاز به شنیدن شدن و دیده شدن باشد و تضمین کند که نیازها، دیدگاه‌ها و اولویت‌های آنان نیز در نظر گرفته می‌شود.

شکل ۱. مدل پیشنهادی برای جلب مشارکت فعال و مؤثر کودکان در برنامه‌ریزی‌ها

بحث

واکاوی و تحلیل ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کودکان مورد مطالعه، برخورداری آنان را ظرفیت‌های بی‌ظنیری برای مشارکت در برنامه‌ریزی‌های روستایی برجسته نموده و بر اهمیت مداخلات هدفمند تأکید می‌کند. طبق یافته‌ها تشویق کودکان به مشارکت و اشتراک‌گذاری دانش و تجربیاتشان، نقش مهمی در «تبادل دانش بین نسلی» و توسعه روستاها خواهد داشت. یکی از راه‌هایی که می‌توان به کودکان کمک کرد تا مشارکت فعالی در اجتماع داشته باشند، ایجاد فضاهایی است که آن‌ها را تشویق به صحبت کردن و به اشتراک گذاشتن ایده‌ها و نظراتشان کند. این فضاها می‌تواند شامل گروه‌های گفتگو، کارگاه‌ها و حتی برگزاری رویدادهای جمعی همراه با بزرگسالان باشد. نکته قابل توجه‌ای که تحقیقات پیشین نیز بر آن اشاره دارند، این است که به سبب ارتباط عاطفی قوی بین نوه‌ها (کودکان) و پدربزرگ و مادربزرگ‌ها؛ بزرگ‌ترها، نظرات و دیدگاه‌های کودکان را راحت‌تر می‌پذیرند و بچه‌ها، بزرگ‌ترها را کهنه و قدیمی نمی‌دانند، بنابراین از کنار هم کار کردن و با هم بودن لذت می‌برند (UNESCO, 2022).

بر اساس یافته‌ها کودکان روستایی توانمندی لازم برای مشارکت شهروندی به معنای مشارکت فعالانه در تصمیم‌گیری و اجرای امور عمومی مربوط به روستاهای خود را دارند. به باور بسیاری از صاحب‌نظران و نتایج بسیاری از مطالعات از آنجایی که کودکان دارای دیدگاه‌ها و بینش‌های منحصربه‌فردی هستند، مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های محلی می‌تواند به فرآیند برنامه‌ریزی کمک کند و منجر به تحقق هدف‌های پایداری اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی شود (Derr, Chawla, et al., 2018; Hulshof, 2019; Percy-Smith, 2022; Severcan, 2015). افزون بر آن مشارکت به کودکان احساس عاملیت و مالکیت بر محیط خود می‌دهد و کمک می‌کند آنان به عنوان اعضای فعال، مسئولیت‌پذیر و آینده‌سازان جامعه‌ساز شناخته شوند (Stenberg & Fryk, 2021). از این رو، بازیابی و توسعه جوامع روستایی می‌تواند با توجه به نقش مؤثر کودکان در این فرآیند، از طریق ایجاد فرصت‌های «مشارکت شهروندی و عاملیت» برای آن‌ها بهبود یابد.

از طرفی توجه به حقوق کودکان و مشارکت دادن آنان در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی روستایی، می‌تواند پاسخگوی نیازهای روحی-روانی کودکان از جمله احساس نیاز به شنیدن شدن و دیده شدن باشد و تضمین کند که نیازها، دیدگاه‌ها و اولویت‌های آنان نیز در نظر گرفته می‌شود. به نحوی که مشارکت آن‌ها می‌تواند منابع و حمایت‌های لازم را برای رفع نیازهای خاص مدارس و دانش‌آموزان روستایی فراهم کند (Vale et al., 2020). همچنین با مشارکت دادن کودکان در برنامه‌ریزی‌ها، جوامع روستایی می‌توانند از خلاقیت، مهارت‌های حل مسئله و ایده‌های نوآورانه آن‌ها بهره ببرند و در نهایت توسعه پایدار و فراگیر را تقویت کنند (Shadowen et al., 2020). مشارکت کودکان در جامعه با ایجاد فرصت‌های ویژه برای یادگیری، تجربه‌اندوزی و پشتیبانی از مهارت‌های اجتماعی و روانی (همچون انعطاف‌پذیری، پشتکار و تعامل اجتماعی) می‌تواند منجر به شناخت آنان از توانمندی‌های خود و آماده‌سازی برای پذیرش نقش‌های آینده شود. بدین ترتیب مشارکت دادن کودکان روستایی در برنامه‌ریزی‌ها، با ارائه فرصت‌ها و منابع لازم برای رشد و توسعه آن‌ها و آموزش مواجهه با چالش‌های زندگی و توانایی مقابله با آن‌ها، نقش کلیدی در «توانمندسازی و تاب‌آوری کودکان روستایی» خواهد داشت.

یافته‌ها حاکی از آن بود که کودکان روستایی در طی مشارکت، نقش‌آفرینی و حضور در فعالیت‌های مختلف جامعه از همدیگر یاد می‌گیرند و با همکاری در کنار یکدیگر، به حل مسائل و دستیابی به اهداف مشترک کمک کنند. این نوع از «همکاری بین نسلی» در مورد مشارکت کودکان روستایی می‌تواند یک‌راه عالی برای تقویت ارتباطات و تعالی سرمایه انسانی باشد. محققانی همچون شاهزیدی و همکاران (۱۴۰۰) نیز معتقدند که اگر گام نخست نهادینه کردن مشارکت را

تمرین آن بدانیم، باید بپذیریم که کودکان بهترین گروهی هستند که می‌توانند مشارکت را تمرین کنند و در خانواده و جامعه خود اشاعه دهند. علاوه بر این، مشارکت اجتماعی کودکان می‌تواند زمینه‌ساز حضور فعالانه و عادلانه آنان در مسائل سیاسی و اجتماعی و کمپین‌های عدالت اجتماعی باشد (Johnson et al., 2020).

طبق یافته‌ها کودکان روستایی به سبب دارا بودن ظرفیت‌ها و توانمندی‌های مختلف، نقش بسیار مهمی در زمینه «توسعه پایدار و عدالت بین نسلی» عهده‌دار هستند. تحقق این امر نیز می‌تواند از طریق ارائه آموزش، آگاهی و ایجاد بستر لازم برای فضاهای مشارکت آنان در برنامه‌ریزی و شنیدن ایده‌ها و نظرات کودکان در مورد مسائل محلی به‌ویژه در زمینه‌های حفاظت و احیای محیط‌زیست و توسعه پایدار می‌تواند صورت گیرد. مطالعات قبلی نیز نشان داده‌اند که کودکان از طریق تعامل با مکان‌های محلی‌شان یاد می‌گیرند و مشارکت دادن آن‌ها در طراحی محله‌هایشان می‌تواند محیط‌های حمایت‌کننده اکولوژیکی و اجتماعی بیشتری ایجاد کند (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۷؛ Malone, 2013). نتایج مطالعه شاه‌زیدی (۱۴۰۰) نیز حاکی از آن بود که کودکان در طی مراحل سه‌گانه طراحی، اجرا و ارزیابی اقدام در زمینه مشارکت و مطالبه‌گری توانمندتر شده‌اند و به سطوح بالاتری از آگاهی و ادراک محیط‌زیستی دست‌یافته‌اند.

نتیجه‌گیری

نظر به آنچه بحث شد کودکان از طریق مشارکت در فرآیند برنامه‌ریزی می‌توانند به عامل تغییر تبدیل شوند. مشارکت آن‌ها این ظرفیت را دارد که به‌عنوان یک تسهیلگر برای تبدیل شیوه‌های برنامه‌ریزی جدید، پایدارتر و پاسخگو عمل کند. کودکان تجربیات و نظرات خاص خود را از دیدگاه سن و تجربه‌های زندگی بیان می‌کنند و می‌توانند زمینه‌ساز موفقیت برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با جامعه روستایی باشند. آنان در نقش خود به‌عنوان عوامل تغییر، چندین نقش مختلف را بر عهده می‌گیرند و با دانش و دیدگاه‌های جدید در مورد محیط کمک می‌کنند که دیدگاه‌های موجود در مورد روابط انسان و محیط در برنامه‌ریزی‌ها تغییر کند. همچنین مشارکت آن‌ها روابط قدرت موجود را از طریق ایجاد روابط جدید بزرگسال و کودک تغییر می‌دهد که به‌نوبه خود منجر به بهبود روابط بین بزرگسالان و سایر بازیگران و نهادها خواهد شد. علاوه بر این کودکان از طریق مشارکت خود، روال‌ها و شیوه‌های تفکر در مورد تغییر را به چالش می‌کشند (Nordström & Wales, 2019). یافته‌های پژوهش حاضر نیز حاکی از وجود پتانسیل نهفته و ظرفیت بالای کودکان روستایی است، به‌نحوی که توانمندسازی این گروه و جلب مشارکت آنان در طول هر برنامه‌ای، نقش قابل‌توجهی در پایداری موفقیت‌های آن برنامه خواهد داشت.

با توجه به توانمندی‌ها و ظرفیت بالای کودکان روستایی برای مشارکت، باید تلاش کافی در جهت رفع موانع و مشکلات و فراهم‌سازی زمینه مشارکت آنان در برنامه‌های توسعه روستایی فراهم گردد. شایان‌ذکر است گاهی اوقات به سبب مغایرت برخی از برنامه‌ها با ارزش‌های سنتی و فرهنگی روستا، اجرایی کردن برنامه مشارکت کودکان در روستاها ممکن است با چالش‌های مواجه گردد. بنابراین باید سعی شود در تمامی مراحل طراحی برنامه، هنجارها و بایسته‌های فرهنگی و سنتی روستاییان مدنظر قرار گیرد. در این راستا می‌توان از افراد کلیدی، رهبران و ریش‌سفیدان محلی کمک گرفت. ایجاد بسترهایی مانند انجمن‌های کودکان، با ایجاد احساس ارزشمندی در آنان و تأکید بر اهمیت نقش آن‌ها در توسعه نیز می‌تواند منجر به ایجاد انگیزه در آنان برای مشارکت فعال باشد (Sherratt et al., 2020). شایان‌ذکر است ملاحظات روش‌شناختی، مانند روش‌های مناسب برای گوش دادن به کودکان و مسائل اخلاقی پیرامون مصاحبه با کودکان باید در نظر گرفته شود (Abendschön & Tausendpfund, 2017; Formosinho & Araújo, 2006). واکاوی تجربه تسهیل‌گری محقق حاکی از آن است که تا زمانی که نتوانیم اعتماد، مشارکت و همکاری

گروه‌های مختلف سنی و جنسی در طبقه‌های متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را کسب نماییم، اجرای پروژه اثربخشی لازم را نخواهد داشت. اگر چه کودکان به سبب نیاز به دیده شدن و شنیده شدن و حس کنجکاوی که دارند، نسبت به بزرگسالان انگیزه و تمایل بیشتری برای مشارکت دارند، اما باید توجه داشت بی‌توجهی به خواسته‌ها و نیازهای آنان، نادیده گرفتن دیدگاه‌ها و نظراتشان، به‌مرور باعث ایجاد نارضایتی، یأس و ناامیدی و در پی آن از دست دادن اعتماد و مشارکت در برنامه‌های آتی خواهد شد.

چالش دیگری که در روستا با آن مواجه هستیم، مهاجرت‌های دائم و یا فصلی روستاییان است. به‌نحوی که برخی از خانوارها تنها در فصول بهار و تابستان، ساکن روستا هستند. در تعدادی از روستاهایی که فاصله کمی با شهر دارند، نیز به سبب کمبود و ضعف امکانات آموزشی، کودکان در مدارس شهری آموزش می‌بینند. این مسئله اثربخشی و پایداری برنامه‌های مشارکتی کودکان را با تردید مواجه می‌نماید، از یک‌سو کودکانی که ساکنین موقت روستاها و به اصلاح خوش‌نشین هستند، حس تعلق کمتری نسبت به روستا داشته و یا اینکه ممکن است فرصت مشارکت مستمر و فعال را نداشته باشد. از سویی دیگر در صورتی که برنامه‌های اجرا شده، نتوانند نیازها و علایق کودکان را برطرف کنند، ممکن است جاذبه زندگی شهری بیشتر در کودکان تأثیرگذار باشد. بنابراین اگر چه نهادینه‌سازی فرهنگ مشارکت در کودکان در هر سن، جنس و محل زندگی، در ساختن آینده بهتر برای جامعه بی‌تأثیر نخواهد بود، اما آینده روستاها در گرو توجه به نیازها و حقوق کودکان روستایی است.

اگرچه ادبیات موجود بینش‌های ارزشمندی را ارائه می‌دهد، اما همچنان حوزه‌های متعددی برای تحقیقات بیشتر وجود دارد که می‌تواند درک ما از را توانمندی‌ها و ظرفیت بالای کودکان روستایی برای مشارکت افزایش دهد و مداخلات آینده را آگاه کند. در نهایت با توجه به نتایج مطالعه و خلاءهای مطالعاتی، پیشنهاد می‌گردد در تحقیقات و طرح‌های آتی فرصت‌هایی که کودکان برای مشارکت اثربخش و تأثیرگذاری در تصمیمات مرتبط با جوامع روستایی خود دارند، بررسی شود. آنچه اهمیت دارد این است که کودکان روستایی در طراحی، اجرا، نظارت و حتی ارزشیابی سیاست‌ها و برنامه‌هایی که مربوط به آن‌هاست، مشارکت داشته باشند و از مزایای آنان منتفع شوند، اما از آنجایی که ادبیات و پیشینه مطالعاتی در مورد چگونگی ارتقای مشارکت کودکان در برنامه‌ها دارای سوءگیری شهری است، عملاً در هیچ‌یک از سازوکارهای مشارکت ارائه شده، چارچوب‌ها یا برنامه‌های اقدام متناسب با شرایط و توانمندی‌های کودکان روستایی لحاظ نشده است. از طرفی محدودیت‌های اجرای پایدار راهبردهای مشارکت در مناطق روستایی سنتی ارزیابی نشده است. بنابراین نیازمند طراحی سازوکارهای مشارکتی، برنامه‌ها، ابتکارات و تکنیک‌هایی هستیم که به‌طور خاص به مشارکت کودکان روستایی بپردازند. سازوکارهای مشارکت برای کودکان روستایی می‌تواند نتایج قابل توجهی برای افزایش فرصت‌های توسعه و مشارکت اجتماعی کودکان روستایی به سه طریق ایجاد کند:

نخست جمع‌آوری نظرات و دیدگاه‌های کودکان روستایی در مورد موضوعات مرتبط با آن‌ها از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی، نشست‌های مختلف. در این راستا می‌توان از نظرات و دیدگاه‌های کودکان و مشارکت آنان در برنامه‌های مدارس، مساجد، دهیاری‌ها و سازمان‌های مردم نهاد موجود در روستاها، بهره‌مند شد. به‌عنوان مثال هم‌اکنون در برخی روستاها نقش کودکان به‌عنوان مؤذن و مکبر در مساجد شناخته شده است. در مورد مسائل مهم دیگری همچون بهره‌وری کشاورزی، تجاری‌سازی و تنوع الگوهای تولید و معیشت در بخش کشاورزی و زیباسازی محیط روستایی نیز برگزاری کارگاه‌های آموزشی، نشست‌های مسئله محور و بازدیدهای میدانی و همراهی بزرگسالان با کودکان، می‌تواند مؤثر باشد. باین‌حال نباید مشارکت کودکان جنبه ابزاری و نمادین پیدا کرده و در جهت منافع بزرگسالان و طبق خواسته‌ها و علایق آنان، تغییر مسیر دهد.

دوم سرمایه‌گذاری روی کودکان روستایی و سازمان‌های آن‌ها (برای نمونه می‌توان به رویکرد توانمندسازی جوانان، شکل‌گیری مهارت‌های نرم، کار بنیاد مستر کارت^۱ در زمینه مشارکت‌های بین نسلی از طریق مربیگری و کار صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی (IFAD^۲) در کشور سنگال و مالی با سازمان‌های جوانان، اشاره کرد).

سوم برقراری ارتباط کودکان با نهادهای سازمان‌ها و دست‌اندرکاران مختلف (مانند کار نهاد بین‌المللی متخصصان جوان در توسعه کشاورزی (YPARD^۳) در پرو بنیاد «Swades» در هند به‌منظور پیوند دادن جوانان روستایی و ذینفعان شهری) (Trivelli & Morel, 2021). با این حال، قبل از به‌کارگیری هر سازوکاری باید ارزیابی لازم از فرصت‌ها، امکانات و ظرفیت‌های موجود، نهادهای زیرساخت‌ها و هزینه‌ها برای یافتن مؤثرترین سازوکارهای مشارکتی کودکان روستایی صورت گیرد. نهادینه کردن فرهنگ احترام و رعایت حقوق کودکان از همان سال‌های اولیه زندگی ضروری است. ایجاد و به‌کارگیری فرهنگی که در آن حقوق کودکان رعایت شود، وظیفه‌ای است که نه‌تنها نیازمند شناخت کامل حقوق کودکان در بین والدین و معلمان است، بلکه نیاز به پذیرش گسترده این ایده مشارکت اجتماعی کودکان نیز دارد (Turczyk, 2021). نکته دیگر استفاده از تسهیل‌گران است که مهارت کافی برای کار کردن با کودکان را دارا باشند. برنامه‌های مختلف باید منجر به توسعه مهارت‌های شناختی و غیر شناختی، توانمندسازی کودکان و ارتقا جایگاه اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی آنان گردد، به‌نحوی که هر یک از کودکان خود نیز بتوانند در قالب تسهیل‌گران کوچک، نقش قابل‌توجهی در توسعه روستایی جوامع ایفا کنند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی ندارد.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمامی بخش‌ها و مراحل پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

ابراهیم‌زاده آسمین، حسین؛ ابراهیم‌زاده، عیسی و پایدار، ابوذر (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی توسعه اشتغال پایدار روستایی با رویکرد PRA مبتنی بر مدل هفت سرمایه (موردشناسی: روستای بغداد شهرستان نیکشهر. پژوهش‌های روستایی، ۱۰(۳): ۵۲۵-۵۲۸

doi:10.22059/jrur.2019.276810.1334.508

حبیبی، محسن؛ عزتیان، شهره و محقق نسب، عنایت‌الله. (۱۳۹۷). آموزه‌های مشارکت کودکان در فرآیند طراحی فضای شهری دوستدار کودک (مطالعه موردی: شهر سده لنجان). مطالعات شهری، ۲۹، ۱۲۰-۱۱۱. doi: 10.34785/J011.2019.140.111-120

1. Mastercard Foundation
2. International Fund For Agriculture Development
3. Young Professionals for Agricultural Development

حیدری، حسین؛ شکیب، احمد؛ مداحی، جواد؛ کبیری، سعید و جهانی دولت‌آباد، اسماعیل. (۱۴۰۳). نیازسنجی و اولویت‌بندی نیازهای اجتماعات محلی با رویکرد ارزیابی مشارکتی روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ملکشاهی، استان ایلام). *پژوهش‌های روستایی*، ۱۵(۲): ۲۹۸-۳۱۵. doi: 10.22059/jrur.2024.344068.1849

رضوی، نیلوفر. (۱۳۹۰). ضرورت و مبانی مشارکت کودکان در توانمندسازی جوامع روستایی. *مسکن و محیط روستا*، ۳۰(۱۳۳): ۳۸-۲۹.

شاهزیدی، مهری. (۱۴۰۰). مشارکت کودکان در بهبود محیط‌زیست محله؛ یک مطالعه اقدام پژوهانه. رساله دکتری، رشته جامعه‌شناسی، گرایش بررسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه الزهرا (س)، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.

شاهزیدی، مهری؛ سفیری، خالد و ایمانی جاجرومی، حسین. (۱۴۰۰). عملکرد کودکان در فعالیتهای مشارکتی محیط‌زیستی؛ مورد کاوی محله سنبلستان اصفهان. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۸(۲)، ۱۷۳-۱۵۱. doi: 10.22108/JAS.2021.125284.1993

طییبی، زهرا و موسوی جهان‌آبادی، عقیده سادات. (۱۳۹۵). فرهنگ، هدف‌های تربیتی و کارکردهای فرزند پروری: نظریه آشیانه تحول. *پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت*، ۶(۱)، ۱۲۴-۱۰۴. doi: 10.22067/fe.v6i1.42308

References

- Abendschön, S., & Tausendpfund, M. (2017). Political Knowledge of Children and the Role of Sociostructural Factors. *American Behavioral Scientist*, 61(2), 204–221. <https://doi.org/10.1177/0002764216689122>
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01943366908977225>
- Bettenhausen, J. L., Winterer, C. M., & Colvin, J. D. (2021). Health and Poverty of Rural Children: An Under-Researched and Under-Resourced Vulnerable Population. *Academic Pediatrics*, 21(8), S126–S133. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2021.08.001>
- Chambers, R. (1994). Participatory rural appraisal (PRA): Analysis of experience. *World Development*, 22(9), 1253–1268. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(94\)90003-5](https://doi.org/10.1016/0305-750X(94)90003-5)
- Child Poverty in Rural Areas (pp. 130–158). (2022). <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-4646-8.ch006>
- Cilliers, E. J., & Cornelius, S. (2019). The Creation of Rural Child-Friendly Spaces: A Spatial Planning Perspective. *Applied Research in Quality of Life*, 14(4), 925–939. <https://doi.org/10.1007/s11482-018-9631-2>
- Clarke, V., & Braun, V. (2013). Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The Psychologist*, 26, 120–123.
- Dashtabali, M. (2012). *Investigation of a child-friendly village in Iran*. Master thesis. University of Tehran - Faculty of Social Sciences
- Derr, V. (2015). Integrating community engagement and children's voices into design and planning education. *CoDesign*, 11(2), 119–133. <https://doi.org/10.1080/15710882.2015.1054842>
- Derr, V., Chawla, L., & Mintzer, M. (2018). *Placemaking with Children and Youth: Participatory Practices for Planning Sustainable Communities*. NYU Press, New Village Press.
- Derr, V., Sitzoglou, M., Gülgönen, T., & Corona, Y. (2018). Integrating Children and Youth Participation into Resilience Planning. *Canadian Journal of Children's Rights / Revue Canadienne Des Droits Des Enfants*, 5(1), 173–199. <https://doi.org/10.22215/cjcr.v5i1.1241>
- Ebrahimzadeh Asmin, H., Ebrahimzadeh, I., & paidar, A. (2019). Planning for Sustainable Rural Livelihoods Using the PRA Approach Based on Seven Capital Model (Case Study: Baghdad Village in Nikshahr County). *Journal of Rural Research*, 10(3), 508-525. doi: 10.22059/jrur.2019.276810.1334. [In Persian]
- FAO COAG, F. and A. O. C. on A. (2020). Committee on Agriculture Report. *Food and Agriculture Organization*, July, 1–11. <http://www.fao.org/3/nd385en/nd385en.pdf>
- Fathi, H., Movahedi, R., Saadi, H., Naderi-Mahdi, K., & Zolikhahi-Saiar, L. (2011). Rural children and their parents' participation in entrepreneurship: The case of villages around Sanandaj city. *African Journal of Agricultural Research*, 6(31), 6547–6554. <https://doi.org/10.5897/AJAR11.1612>

- Fischer, K. (2022). *Using Participatory Rural Appraisal to Research Livelihoods*. In The Routledge Handbook on Livelihoods in the Global South (pp. 124–133). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003014041-14>
- Formosinho, J., & Araújo, S. B. (2006). Listening to children as a way to reconstruct knowledge about children: Some methodological implications. *European Early Childhood Education Research Journal*, 14(1), 21–31. <https://doi.org/10.1080/13502930685209781>
- Habibi, M., Ezzatian, S., & mohaghegh nasab, E. A. (2019). Some lessons from Children participation in the design process of child-friendly urban spaces (Case study: the city of Sade Lenjan). *Motaleate Shahri*, 8(29), 111–120. doi: 10.34785/J011.2019.140. [In Persian]
- Heidari, H., shakiba, A., Maddahi, J., Kabiri, S., & Jahani Dolatabad, E. (2024). Needs Assessment and Prioritization of the Needs of Local Communities with a Rural Participatory Appraisal Approach (Case Study: Malekshahi County, Ilam). *Journal of Rural Research*, 15(2), 298–315. doi: 10.22059/jrur.2024.344068.1849. [In Persian]
- Freeman, C. (2020). Twenty-five years of children's geographies: a planner's perspective. *Children's Geographies*, 18(1), 110–121. <https://doi.org/10.1080/14733285.2019.1598547>
- Hart, R. A. (1992). *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. In Innocenti Essay (Vol. 2). UNICEF. https://www.researchgate.net/publication/269107473_What_is_governance/link/548173090cf22525dcb61443/download%0Ahttp://www.econ.upf.edu/~reynal/Civil_wars_12December2010.pdf%0Ahttps://think-asia.org/handle/11540/8282%0Ahttps://www.jstor.org/stable/41857625
- Hart, R. A. (2008). Stepping back from 'the ladder': Reflections on a model of participatory work with children. *Participation and Learning: Perspectives on Education and the Environment, Health and Sustainability*, April, 19–31. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6416-6_2
- Hill, M. (2006). Children's Voices on Ways of Having a Voice: Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. *Childhood*, 13(1), 69–89. <https://doi.org/10.1177/0907568206059972>
- Horstink, L., Schwemmlin, K., & Encarnação, M. F. (2023). Food systems in depressed and contested agro-territories: Participatory Rural Appraisal in Odemira, Portugal. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 6. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2022.1046549>
- Hulshof, H. (2019). Child participation in evaluating social protection projects: Do global development actors walk the talk?. *Progress in Development Studies*, 19(1), 1–20. <https://doi.org/10.1177/1464993418805170>
- Jawa, B., & Mohd, Y. (2012). Participatory rural appraisal (PRA): An analysis of experience in Darmareja Village, Sukabumi District, West Java, Indonesia. In *Atlas of Cardiac Surgical Techniques*, 479–488. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-46294-5.00028-5>
- Johnson, V., Lewin, T., & Cannon, M. (2020). *Learning from a Living Archive: Rejuvenating Child and Youth Rights and Participation*. <https://doi.org/10.19088/REJUVENATE.2020.001>
- Khan, B., & Lauzon, A. (2018). Supporting Rural Youth Development and Learning through Rural Afterschool Programs: Staff Perspectives. *Journal of Rural and Community Development*, 13(4), 118–137.
- Knowles-Yáñez, K. L. (2005). Children's participation in planning processes. *Journal of Planning Literature*, 20(1), 3–14. <https://doi.org/10.1177/0885412205277032>
- Malone, K. (2013). "The future lies in our hands": children as researchers and environmental change agents in designing a child-friendly neighbourhood. *Local Environment*, 18(3), 372–395. <https://doi.org/10.1080/13549839.2012.719020>
- Mansfield, R. G., Batagol, B., & Raven, R. (2021). "Critical Agents of Change?": Opportunities and Limits to Children's Participation in Urban Planning. *Journal of Planning Literature*, 36(2), 170–186. <https://doi.org/10.1177/0885412220988645>
- Martin, L. A., & Chiodo, J. J. (2007). Good Citizenship: What Students In Rural Schools Have To Say About It. *Theory & Research in Social Education*, 35(1), 112–134. <https://doi.org/10.1080/00933104.2007.10473328>
- Norouzi, N., Chen, J.-C., Jarrott, S., & Satari, A. (2023). Designing Intergenerational Spaces: What to Learn From Children. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 16(2), 174–188. <https://doi.org/10.1177/19375867221138929>

- Percy-Smith, B. (2022). Placemaking with children and youth: participatory practices for planning sustainable communities. *Children's Geographies*, 20(1), 124–126. <https://doi.org/10.1080/14733285.2021.1934979>
- Puxley, S., & Chapin, L. A. (2021). Building youth leadership skills and community awareness: Engagement of rural youth with a community-based leadership program. *Journal of Community Psychology*, 49(5), 1063–1078. <https://doi.org/10.1002/jcop.22501>
- Rayesa, N. F., Fibrianingtyas, A., Ali, D. Y., Estiasih, T., Bella, L., & Maizura, M. (2023). Identification the rural economic potency using participatory rural appraisal (PRA) to devise development strategies. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1153(1), 012027. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1153/1/012027>
- Razavi, N. (2011). The Call for Children's Participation in Rural Empowerment and its Fundamentals. *Journal of Housing and Rural Environment Natural Disaster Reseach Institute*, 30 (133), 29-38. [In Persian]
- Severcan, Y. C. (2015). The effects of children's participation in planning and design activities on their place attachment. *Journal of Architectural and Planning Research*, 32(4), 271–293.
- Shadowen, N. L., Guerra, N. G., Beveridge, R., & McCoy, E. K. (2020). A resilient research approach: Using community-based participatory action research in a rural area of India. *Journal of Community Psychology*, 48(8), 2491–2503. <https://doi.org/10.1002/jcop.22429>
- Shahzeidi, M. (2021). *Children Participation in Improving Neighborhood Environment; An Action Research Inquiry*. A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Ph.D. in Sociology, Faculty of of Social Sciences and Economic Department of Sociology, Alzahra University. [In Persian]
- Shahzeidi, M., Safiri, K., Imani Jajarmi, H. (2021). Children's performance in environmental participatory activities case study: sonbolestan neighborhood, esfahan. *Journal of Applied Sociology*, 32(2), 151-174. [In Persian]
- Sherratt, F. C., Bagley, H., Stones, S. R., Preston, J., Hall, N. J., Gorst, S. L., & Young, B. (2020). Ensuring young voices are heard in core outcome set development: international workshops with 70 children and young people. *Research Involvement and Engagement*, 6(1), 19. <https://doi.org/10.1186/s40900-020-00202-9>
- Stenberg, J., & Fryk, L. (2021). Making school children's participation in planning processes a routine practice. *Societies*, 11(1), 1–17. <https://doi.org/10.3390/soc11010003>
- Super, C. M., & Harkness, S. (1986). The Developmental Niche: A Conceptualization at the Interface of Child and Culture. *International Journal of Behavioral Development*, 9(4), 545–569. <https://doi.org/10.1177/016502548600900409>
- Tabibi, Z., & Mousavi Jahanabadi, A. S. (2016). Culture, Parenting Goals and Parenting Practices: The Theory of Developmental Niche. *Foundations of Education*, 6(1), 104-124. doi: 10.22067/fe.v6i1.42308. [In Persian]
- Trivelli, C., & Morel, J. (2021). Rural Youth Inclusion, Empowerment, and Participation. In *Journal of Development Studies*, 57 (4). <https://doi.org/10.1080/00220388.2020.1808194>
- Turczyk, M. (2021). Realising the child's rights in early childhood in the context of children's social participation: the case of the child's right to a family. *Society Register*, 5(2), 69–82. <https://doi.org/10.14746/sr.2021.5.2.05>
- UNESCO. (2022). Intergenerational Learning between Older Adults (Issue 20 August). <https://uil.unesco.org/case-study/effective-practices-database-litbase-0/intergenerational-learning-between-older-adults>
- UNICEF. (2017). Child Participation in Local Governance-Unicef Country Office Case Studies. <https://www.unicef.org/sites/default/files/2019-12/Child-Participation-in-Local-Governance-UNICEF-Country-Office-Case-Studies.pdf>
- Vale, C., Averill, R., Hall, J., Forgasz, H., & Leder, G. (2020). *Equity, Social Justice, and Ethics*. In *Research in Mathematics Education in Australasia 2016–2019* (pp. 177–208). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4269-5_8
- Wu, S., & Cree, V. E. (2022). Research with children in rural China: Reflecting on the process. *Qualitative Social Work*, 21(5), 897–913. <https://doi.org/10.1177/14733250211031959>
- Xu, Y., Wang, L., Yang, W., Cai, Y., Gao, W., Tao, T., & Fan, C. (2022). Problem Mechanism and Solution Strategy of Rural Children's Community Inclusion—The Role of Peer

Environment and Parental Community Participation. *Frontiers in Psychology*, 12, 772362–772362. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.772362>

